

KONSTITUTSIYA – ERKIN VA FAROVON HAYOT GAROVI

Kuranbayeva Xusnora Abdullayevna

*TAFU “Pedagogika” kafedrası o‘qituvchisi Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori PhD, v.b. dotsent
e-mail: husnorakuranbaeva@gmail.com*

Annotasiya. Ushbu maqolada Konstitutsiyaning jamiyat va davlat hayotidagi o‘rni, inson huquq va erkinliklarini ta’minlashdagi asosiy kafolat sifatidagi ahamiyati ilmiy jihatdan yoritiladi. Konstitutsiya fuqarolarning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlarini himoya qiluvchi oliy huquqiy hujjat sifatida erkin va farovon hayotning mustahkam poydevori ekani asoslab beriladi. Shuningdek, unda huquqiy davlat barpo etish, fuqarolik jamiyatini rivojlantirish, adolat, tenglik va qonun ustuvorligi tamoyillarining amalga oshirilishi tahlil qilinadi. Maqolada Konstitutsiyaning zamonaviy islohotlar jarayonidagi roli hamda fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqbuzarliklardan himoyalaniish mexanizmlari ilmiy asosda ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Konstitutsiya jamiyat taraqqiyotining bosh omillaridan biri bo‘lib, inson manfaatlarini, erkinliklari va farovonligini ta’minlaydigan asosiy huquqiy kafolat ekani xulosa qilinadi.

Kalit so‘zlar: Konstitutsiya, inson huquqlari, erkinliklar kafolati, Qonun ustuvorligi, fuqarolik jamiyati, demokratik davlat, ijtimoiy adolat, huquqiy tizim, fuqarolarning burch va majburiyatlari, davlat boshqaruvi, islohotlar, farovon hayot, huquqiy madaniyat.

KIRISH

Har bir demokratik jamiyatning bosh maqsadi – fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta’minlash, ularning farovon hayot kechirishiga sharoit yaratishdir. Bu vazifani amalda ro‘yobga chiqaruvchi eng muhim siyosiy-huquqiy hujjat esa Konstitutsiyadir. Konstitutsiya davlat va jamiyat hayotining bosh mezoni, huquqiy tizimning poydevori, shuningdek, inson sha’ni, qadr-qimmatini va erkinligini himoya qiluvchi eng oliy kafolatdir. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi ham aynan shu tamoyillarga asoslanadi va “Inson – jamiyat – davlat” konsepsiyasini markazga qo‘ygan bo‘lib, mamlakatda erkin va farovon hayot barpo etishning mustahkam huquqiy bazasini yaratadi.

MATERIAL VA METOD

Konstitutsiyaning mohiyati va asosiy vazifalari. Konstitutsiya davlatning siyosiy-iqtisodiy tuzilishi, boshqaruv mexanizmlari, fuqarolarning huquqiy maqomi va jamiyatning asosiy tamoyillarini belgilaydi. Uning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Davlat suvereniteti va boshqaruv tizimini belgilash

Konstitutsiya davlat tuzilishi, hokimiyatlarning taqsimlanishi, ularning vakolatlari va o‘zaro muvozanatini aniq belgilaydi. Bu esa hokimiyatning bir qo‘lda to‘planib qolishining oldini oladi va siyosiy barqarorlikni ta’minlaydi.

2. Inson huquq va erkinliklarini kafolatlash

Konstitutsiya fuqarolarning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, shaxsiy va madaniy huquqlarini oliy qadriyat sifatida e’tirof etadi. Huquqiy davlat konsepsiyasiga ko‘ra, davlat inson va fuqarolarning huquqlarini cheklashga emas, balki ularni ta’minlashga mas’uldur.

3. Jamiyatning demokratiya tamoyillariga asoslangan rivojlanishini ta’minlash

Konstitutsiya xalq hokimiyatchiligini, saylov tizimi ochiqqligini, plyuralizm va so‘z erkinligini kafolatlab, jamiyatning barqaror demokratik rivojlanishiga zamin yaratadi.

4. Ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot yo'nalishlarini belgilash

Konstitutsiya mulkchilik shakllari tengligini, tadbirkorlik erkinligini, bozor iqtisodiyoti tamoyillarini hamda mamlakatning ijtimoiy yo'naltirilgan rivojlanish modelini belgilab beradi.

NATIJALAR

Konstitutsiya – erkin hayot garovi

Erkin hayot tushunchasi eng avvalo insonning o'z fikrini erkin bildirish, jamiyat hayotida faol ishtirok etish, o'z qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish imkoniyatlari bilan chambarchas bog'liq. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi quyidagi yo'nalishlar bo'yicha erkinlikning kafili hisoblanadi:

1. So'z va fikr erkinligi. Fuqarolarga mustaqil fikrlash, axborot olish va tarqatish, o'z nuqtayi nazarini erkin ifoda etish imkoniyati beriladi. Bu demokratik jamiyatning asosiy belgisi hisoblanadi.

2. Vijdon erkinligi. Konstitutsiya har bir shaxsning e'tiqodga bo'lgan huquqini hurmat qiladi va diniy konfessiyalar tengligini ta'minlaydi.

3. Shaxsiy daxlsizlik. Fuqarolarning sha'ni, qadr-qimmat, uy-joyi va shaxsiy hayoti daxlsizligi Konstitutsiyada mustahkamlangan bo'lib, bu davlatning eng oliy majburiyatlaridan biridir.

4. Siyosiy ishtirok etish erkinligi. Saylash va saylanish huquqi, jamoat birlashmalarida qatnashish, siyosiy jarayonlarda faol bo'lish imkoniyati erkinlikning muhim ko'rinishidir.

MUNOZARA

Konstitutsiya – farovon hayotning huquqiy poydevori

Farovon hayot nafaqat iqtisodiy barqarorlik, balki ijtimoiy himoya, ta'lim, sog'liqni saqlash, bandlik va adolatli mehnat sharoitlarini ham o'z ichiga oladi. Konstitutsiya farovonlikni quyidagi yo'nalishlarda kafolatlaydi:

1. Ijtimoiy himoya huquqi. Har bir fuqaro keksalik, mehnatga layoqatsizlik, vaqtincha ishsizlik yoki nogironlik holatida davlat tomonidan ijtimoiy qo'llab-quvvatlanishi kerak.

2. Sog'liqni saqlash va ta'lim olish huquqi. Konstitutsiya sifatli tibbiy xizmat va ta'limning hammaning uchun ochiqligini kafolatlab, xalqning farovon darajada yashashiga asos yaratadi.

3. Mehnat qilish va munosib ish haqi olish huquqi. Fuqarolarga erkin mehnat faoliyati bilan shug'ullanish, xavfsiz mehnat sharoitlarida ishlash va mehnatga yarasha haq olish imkoniyati beriladi.

4. Mulk huquqi va tadbirkorlik erkinligi. Mulk daxlsizligi, bozor munosabatlari erkinligi hamda tadbirkorlikni rivojlantirish davlatning iqtisodiy farovonlikka erishishida muhim rol o'ynaydi.

Konstitutsiyaning jamiyat barqarorligi va modernizatsiyadagi roli

Konstitutsiyaning zamon bilan hamnafas bo'lishi davlatning modernizatsiya jarayonida juda muhim. So'nggi yillarda O'zbekiston Konstitutsiyasiga kiritilgan o'zgarishlar ham aynan shu ehtiyojlardan kelib chiqqan bo'lib:

- inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlarga moslashtirilgan yangiliklar;
- fuqarolarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish bo'yicha normalar;
- mahalliy boshqaruvni kuchaytirish;
- tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan huquqiy normalar;
- yoshlar, ayollar va ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlar manfaatlarini himoya qiluvchi kafolatlar.

Konstitutsiyaning takomillashuvi jamiyat rivoji va inson manfaatlarining ustuvorligidan dalolat beradi.

XULOSA

Konstitutsiya – faqat huquqiy hujjat emas, balki jamiyatning siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy hayotini tartibga soluvchi, davlatning xalq oldidagi mas'uliyatini belgilovchi poydevordir. U insonning sha'ni, qadr-qimmat, erkinligi va farovon hayotini himoya qiluvchi eng oliy kafolatdir. Shuning uchun ham Konstitutsiyaning o'rni va ahamiyatini chuqur anglash, uni hurmat qilish va uning talablarini bajarish jamiyatning barqaror rivoji, tinchlik va farovonlikning eng asosiy omilidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. Jo'rayev, R. *Konstitutsiyaviy huquq asoslari*. – Toshkent: Adolat nashriyoti, 2020.
3. Abdurahmonov, H. *Konstitutsion huquq: nazariya va amaliyot*. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2021.
4. Mamatov, A., Bozorov, D. *Davlat va huquq nazariyasi*. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar uyi, 2019.
5. Mirziyoyev, Sh.M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: "O'zbekiston", 2021.
6. Normatova, M. *Inson huquqlarining konstitutsiyaviy kafolatlari*. – Toshkent: Fan, 2018.
7. Saidov, A.X. *Inson huquqlari bo'yicha xalqaro hujjatlar sharhi*. – Toshkent: TDYU, 2020.
8. Qahhorov, I. *Davlat hokimiyati bo'linishi tamoyili: nazariya va amaliyot*. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar uyi, 2017.
9. Rahmonqulov, D. *Huquqiy davlat konsepsiyasi va O'zbekiston tajribasi*. – Toshkent: Universitet, 2022.
10. Boboyev, D. *Demokratiya va konstitutsionizm asoslari*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
11. Yakubov, O. *O'zbekistonning yangi konstitutsiyaviy islohotlari*. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2023.
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy sayti. – president.uz
13. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi rasmiy portali. – parliament.uz
14. OSCE. *Rule of Law and Human Rights Standards*. – Vienna, 2020.
15. United Nations. *International Covenant on Civil and Political Rights*. – New York, 1966.
16. United Nations. *Universal Declaration of Human Rights*. – New York, 1948.
17. Venice Commission. *Constitutional Justice and Rule of Law Guidelines*. – Council of Europe, 2019.
18. Tom Ginsburg, James Melton. *The Endurance of National Constitutions*. – Cambridge University Press, 2009.
19. Ackerman, Bruce. *The Future of Liberal Revolution*. – Yale University Press, 1992.